

SARMACKIE THEATRVM

V

między księgami

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego • Katowice 2012

SARMACKIE
THEATRVM

V

Między księgami

PRACE
NAUKOWE

UNIWERSYTETU
ŚLĄSKIEGO
W KATOWICACH

NR 2954

SARMACKIE THEATRVM

V

Między księgami

pod redakcją

Marii Barłowskiej
i **Marzeny Walińskiej**

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego • Katowice 2012

Redaktor serii: Historia Literatury Polskiej
Marek Piechota

Recenzenci
Roman Krzywy
Jerzy Starnawski

Spis treści

„...ksiąg z ręki nie wypuszczaj” — staropolska dyrektywa edukacyjna (<i>Renarda Ocieczek</i>)	7

Część I

Jerzy Starnawski , Robert K. Zawadzki O bibliotekach i o książkach w zbiorze inskrypcji Nathana Chytraeusa	17
Jolanta Gwioździk „Dialog” autorów, impresorów i czytelników w drukach I poł. XVI wieku ze zbiorów Biblioteki Fundacji Wiktora hr. Baworowskiego we Lwowie	26
Anna Kochan Uwagi o pierwodruku <i>Kupca</i> Mikołaja Reja i problem odbiorcy dzieła	45
Agnieszka Borysowska Wokół zagadki autorstwa <i>Muzy gór wielickich</i> (Kraków 1608)	61
Joanna Pietrzak-Thébault Translacja — kontaminacja — interpretacja. Przekłady Piotra Kochanow- skiego w świetle współczesnych mu wydań <i>Orlanda Szalonego</i> i <i>Jerozoli- my wyzwolonej</i>	75
Iwona Słomak <i>Wojsko serdecznych afektów</i> Hieronima Fałęckiego — z problematyki edy- cji, poetyki i recepcji	90

Część II

- Anna Sitkowa
Literacka rama wydawnicza druków z przełomu XVI i XVII wieku jako miejsce sporów o autorstwo 107
- Mariola Jarczykowa
Rękopiśmienne i drukowane dedykacje do *Biblii gdańskiej* 123
- Teresa Banaś-Korniak
O ramie wydawniczej w siedemnastowiecznych tomikach poetyckich Wespazjana Kochowskiego (wybrane zagadnienia) 141
- Marek Stanisław
Między erudycją, retoryką i świadectwem. Kilka uwag o treści i funkcjach przypisów w twórczości Adama Mickiewicza. Część I (do 1826 roku) . . . 155

Część III

- Jakub Z. Lichański
Martin Borrhaus — jak czytano klasyków w renesansie 181
- Wiesław Pawlak
Jezuicka *ars legendi* — Francesco Sacchini, *De ratione libros cum profectu legendi* (1613) 197
- Maria Wichowa
Z Hiszpanii do Polski. Dzieje poradnika medytacji Diega de Estella 220
- Indeks osobowy (opracowała Marzena Walińska) 235

„...ksiąg z ręki nie wypuszczaj” — staropolska dyrektywa edukacyjna

We wstępie do tomu poświęconego dawnej książce pragnę przypomnieć kilka faktów i ustaleń badawczych, które – mam nadzieję – stanowiąc będą pożyteczny kontekst dla tematów zaproponowanych przez autorów wydawnictwa.

I

Po pierwsze, parę słów o zauważalnym rozpisywaniu się Polaków w XVI wieku i następnych stuleciach. Dostrzegali ten proces autorzy tamtych czasów, niekiedy nawet utyskując na zabieranie głosu przez tych, „którzy się za mistrze wydawają, uczniami nie bywszy”. Co więcej, do pisania garną się „w narodzie naszym polskim” „ludzie obojej płci” — zauważał Marcin Kromer¹. Opanowanie sztuki pisania i czytania dawało niekiedy nadmierną i źle wykorzystaną pewnością siebie, ośmielającą do zabierania głosu w sprawach publicznych ludzi, którzy popisami pustej elokwencji właściwie przeszkadzali w sprawnym załatwieniu bieżących kwestii społecznych. Oto ironiczne spostrzeżenia na ten temat odnotowane w *Dworzaniu polskim* Łukasza Górnickiego: „[...] póki naszy Polacy czytać nie umieli, póty w Polsce było więcej cnoty; teraz za tą nauką wszytko złe przyszło: namnożyło

¹ M. Kromer: *O wierze i nauce luterskiej. Rozmowa dworzanina z mnichem*. Kraków: Łazarz Andrys[owic], 1551. Przedrukował J. Łoś. Kraków 1915. BPP, nr 70. Cyt. za: W. Korotaj: *Dynamika rozwoju piśmiennictwa polskiego od połowy XVI do końca XVII wieku*. W: *Wiek XVII — Kontr-reformacja — Barok. Prace z historii kultury*. Red. J. Pełc. Wrocław 1970, s. 276.

się obłudności, wykrętów, porządku nie znać, każdy podług swej głowy Rzeczpospolitą stanowić chce, jakoby to samym tylko tym należało, którzy pismo umieją. [...] Z nauki tej przyszły długie i wydwarzane mowy, które i zatrudniają rzeczy wszystkie, i czynią długie sejmy, gdzie ojcowie naszy, nie umiejąc pisma, więcej dobrego postanowili za cztery, pięć dni, niż dziś za niedziel siedmnaście, ośmnaście”².

Zjawisko zafascynowania książką, wiedzą i możliwościami przekazania myśli za pomocą pisma lub druku w dawnych stuleciach odnotowali również badacze naszych czasów. Jako jedną z cech kultury siedemnastowiecznej wyróżniał tę ogromną chęć ludzi do uczestnictwa we współczesnym sobie życiu literackim Julian Krzyżanowski w klasycznej już dziś rozprawie z 1938 roku *Wielkość i małość literatury wieku XVII*³.

Liczbowo dokumentował ten proces wiele lat później Władysław Korotaj⁴, który oparł ustalenia na zapisach *Bibliografii polskiej* Karola Estreichera i wszelkich uzupełnieniach do niej. Poza zasięgiem badań pozostawała ogromna liczba przekazów rękopiśmiennych, tak bardzo charakterystycznych dla twórczości wieku XVII, więc do obrazu kryjącego się za przytoczonymi dalej cyframi dodajmy własną wiedzę o tych bardzo licznych dziełach, które pozostały w szufladach twórców lub krążyły w rękopiśmiennych odpisach.

Odsyłając do liczbowych zestawień wskazanych przez Korotaję, a dotyczących wszystkich dziedzin wiedzy, zwrócę uwagę tylko na wnioski wiążące się z rozwojem literatury. Autor rozprawy wyliczał, że w 1 poł. XVI stulecia dominowały druki łacińskie: ok. 320 pozycji na ok. 100 polskich. W drugiej połowie wieku sytuacja była taka sama, zmieniły się tylko proporcje: na ok. 520 pozycji łacińskich przypadało ok. 500 polskich. Dalsze zmiany dokonały się w stuleciu następnym — w 1 poł. XVII wieku pozycji łacińskich wydano ok. 300, a w języku polskim ponad 700. Zaskakuje zestawienie z drugiej połowy tego stulecia, kiedy to nastąpiło wyrównanie: łacińskich druków wydano ponad 300, polskich blisko 300. Autor rozprawy zwracał również uwagę na dużą przewagę tekstów wierszowanych nad prozą oraz na ogromny — co wiemy już od czasów Wilhelma Bruchnańskiego⁵ — udział w ogólnej produkcji wydawniczej druków panegirycznych. Wyliczenia są następujące: z XVI wieku zachowało się ok. 600 panegiryków w języku łacińskim, ok. 50 w polskim i tyleż w niemieckim. W następnym stuleciu proporcje były inne: łacińskich pozycji — ok. 4 000, polskich — ok. 1 000, niemieckich — ponad 1 000 i w innych językach — ok. 50. W XVII wieku panegiryk stał się — jak stwierdził badacz — formą obyczajową powszechnie przyjętą, akceptowaną.

² Ł. Górnicki: *Dworzanin polski*. W: Idem: *Pisma*. T. 1. Oprac. R. Pollak. Warszawa 1961, s. 122.

³ W tomie *Od średniowiecza do baroku. Studia naukowo-literackie*. Warszawa 1938, s. 124—143.

⁴ W. Korotaj: *Dynamika rozwoju piśmiennictwa...*

⁵ W. Bruchnański: *Panegiryk*. W: *Dzieje literatury pięknej w Polsce*. Cz. 2. Oprac. zbiorowe. Kraków 1918.

II

Dla spraw upowszechnienia książki w wieku XVI, a szczególnie XVII, ogromne znaczenie miało zinstytucjonalizowanie cenzury. Zajął się tymi kwestiami sobór trydencki, który wydał stosowne dekrety (*Decretum de editione et usu sacrorum librorum* oraz *De libris prohibitis regulae decem*)⁶ i zmodyfikował indeks wcześniej opracowany za czasów Pawła IV w roku 1559. Od 1571 roku sprawami aktualizacji i przestrzegania indeksu zajmowała się powołana przez Piusa V Kongregacja Indeksu, która działała do roku 1917, a obecnie jej kompetencje przejęło Święte Oficjum.

W Polsce indeks soborowy po raz pierwszy opublikowany został dopiero w 1603 roku, z inicjatywy biskupa krakowskiego Bernarda Maciejowskiego. Obok zakazanych książek z indeksu rzymskiego pojawił się tutaj dodatek aktualizujący listę inkryminowanych dzieł polskich. Sam spis książek poprzedzony był przedmową biskupa krakowskiego, przedrukem brewe papieża Klemensa VIII i Piusa IV oraz dziesięcioma regułami określającymi zasady postępowania cenzorskiego w zakresie oceny i oczyszczania książek z treści niepożądanych. Widomym znakiem działań ludzi powołanych do tej oceny miały stać się aprobaty cenzorskie. Wskazane ustalenia utrwały kolejne ogłoszone w Polsce indeksy książek zakazanych: w Zamościu w 1604 roku przez biskupa Jerzego Zamoyskiego i w Krakowie w 1617 roku staraniem biskupa Marcina Szyszkowskiego. Indeksy książek zakazanych, przez odpowiednie pouczenia i aktualizacje, utrwały zarówno cenzurę prewencyjną, jak i represyjną. Działania cenzorów, najczęściej duchownych powołanych przez biskupów, uzewnętrzniały się w owych aprobatach cenzorskich, które wedle zaleceń drukarze powinni byli zamieszczać na początku każdego wypuszczanego w świat dzieła. W praktyce najczęściej aprobaty drukowano na końcu książki, znaczyły one wyraziście wydawnictwa XVII i XVIII wieku. Trzeba dodać, że właśnie w tych stuleciach ukazało się w Polsce także mnóstwo książek bez owego „koniecznego” oznaczenia cenzury. Wiele też dzieł, zapewne z powodu ewentualnych kłopotów z cenzurą, pozostało w rękopisach⁷.

⁶ Zob. też *Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst łaciński i polski*. T. 4/2: (1511—1870), *Lateran V, Trydent, Watykan I*. Układ i oprac. ks. A. Baron, ks. H. Pietras SJ. Kraków 2007, s. 585, 847.

⁷ R. Ociecek: *Dawne aprobacje cenzorskie — ich znaczenie dla badań dziejów książki*. W: *Szkice o dawnej książce i literaturze*. Red. R. Ociecek. Katowice 1989; monograficzne opracowanie dziejów cenzury w Polsce — zob. P. Buchwald-Pelcowa: *Cenzura w dawnej Polsce. Między prasą drukarską a stosem*. Warszawa 1997.

III

Książka zaciekawia, prowokuje i wymusza nabycie odpowiednich umiejętności: czytania, pisania, rozumienia odbieranych treści. Twórcy włączyli się do walki o język polski, pisali o korzyściach wiążących się z czytaniem. Mam pod ręką numer „Akapitu”, rocznika Towarzystwa Bibliofilów Polskich w Warszawie, w którym na karcie tytułowej w funkcji promocyjnej zamieszczono wypowiedź Reja na temat pożytku płynącego z czytania. Przypomnę mały fragment tego tekstu: „Kapitulum XVII. *Czytać poćwiemu, kto umie, jest rzecz barzo potrzebna. A tak jesli umiesz czytać, azaż to nie rozkosz też, sobie czas upatrzywszy, nad książkami posiedzieć, prawa i powinności sie swej dowiedzieć, więc się namówić z onemi filozofy, z onemi mądrymi, przeważnemi a rycerskimi ludźmi? Nie trzebać będzie wielkiego nakładu, zbiegasz wszytek świat lekkim kosztem, tuż na miejscu siedząc, tak jakoby tam wszędzie oczywiście był a jakobyś wszytko widział, acz nie tak wždy dobrze, ale wždy lepiej niżli nic; [...]*”⁸. Mądrość ludowa ujęła te prawdy trzy wieki później w przysłowiu: *książka w izbie, świat na przyzbie*, lub — wychodząc naprzeciw nowoczesności — *radio w izbie — świat na przyzbie*⁹.

Biblioteka w dworze szlacheckim służyła zaspokojeniu własnych potrzeb intelektualnych rodziny, stanowiła też powód do dumy wobec sąsiadów. Licznie zachowane inwentarze ksiąg z wieków dawnych są dokumentem umysłowości społeczeństwa, jego potrzeb i aspiracji. Żartobliwy epigramat wydobyty z zapisków rodziny Dobieckich (przełom XVII i XVIII wieku) mówi o obcowaniu z książką jako o jednej z trzech przyjemności żywota szlacheckiego:

Koń dzielny, panna gładka, księgi mądrych ludzi,
Kogóż to do miłości szczerzej nie pobudzi?
Koń dzielny, gdy się twarsko obraca do boju,
Księga na stole, panna w ozdobnym pokoju.¹⁰

⁸ „Akapit” 2008, T. 3; zob. też: M. Rej: *Wybór pism*. Oprac. A. Kochan. Wrocław 2006, s. 442—443. BN I 308. Cytat według tego wydania.

⁹ Zob. *Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich*. W oparciu o dzieło Samuela Adalberga opracował Zespół Redakcyjny pod kierunkiem Juliana Krzyżanowskiego. T. 2. Warszawa 1970, s. 236 oraz T. 3. Warszawa 1972, s. 13. Oba przysłowia zanotowane w latach pięćdziesiątych XX wieku.

¹⁰ Cyt. za: R. Mazurkiewicz: *Zapomniany poeta maryjny późnego baroku*. W: Idem: *Z dawnej literatury maryjnej. Zarysy i zbliżenia*. Kraków 2011, s. 203.

IV

Zreformowane w XVI stuleciu szkolnictwo protestanckie, na czele ze słynnym gimnazjum strasburskim Johanna Sturma (1507—1589), dało szansę rzeszy młodzieży na zdobycie dobrego wykształcenia humanistycznego na poziomie średnim. Także uniwersytety protestanckie przyciągały młodzież z całej Europy¹¹.

Kościół katolicki, poddając się również głębokiej reformie, zatroszczył się o młodzież. Hasło: „kto ma młodzież, ten ma władzę” przekonywało i przekonuje do dziś. Papież powierzył organizację nowoczesnego szkolnictwa jezuitom, którzy pierwotnie, w okresie powołania zakonu (1534), mieli w swych założeniach głównie cele misyjne. Zadanie dotyczące szkolnictwa zostało podjęte i wkrótce Europa pokryła się siecią niezwykle dynamicznie rozwijających się kolegiów. W Rzeczypospolitej Obojga Narodów sprawy także nie zaniechano. Sprowadzeni przez kardynała Stanisława Hozjusza w 1564 roku jezuita przystąpili do działania i do końca XVI stulecia utworzyli 12 kolegiów, a w wieku XVII dziesiątki kolejnych, zarówno w prowincji polskiej, jak i litewskiej¹². Dawały one młodym ludziom możliwość wyboru między szkołami od dawna istniejącymi w Polsce, katolickimi i różnowierczymi, a nowo zorganizowanymi przez jezuitów. Zresztą do swoistej rywalizacji w zakresie organizacji szkół stanęły także inne zakony, głównie pijarzy i bazylianie. Mówić więc możemy o niezwykle ważnych działaniach edukacyjnych w okresie staropolskim.

V

Janusz S. Gruchała w książce *Lucunda familia librorum. Humanisci renesansowi w świecie książki*¹³ zwrócił uwagę na niezwykle atmosferę emocjonalną, która wytworzyła się w czasach renesansu wokół książki i biblioteki. Posiadanie księgozbioru stało się pasją wielu wybitnych ludzi. Wymieniano opinie o książkach w korespondencji, zwierzano się z lektury w pamiętnikach, rozważano prob-

¹¹ J. Budzyński: *Paideia humanistyczna, czyli wychowanie do kultury. Studium z dziejów klasycznej edukacji w gimnazjach XVI—XVIII wieku (na przykładzie Śląska)*. Częstochowa 2003.

¹² *Z dziejów szkolnictwa jezuickiego w Polsce. Wybór artykułów*. Wstęp, wybór i opracowanie J. Paszcenda SJ. Kraków 1994.

¹³ J.S. Gruchała: *Książka — nauczyciel i przyjaciel*. W: Idem: *Lucunda familia librorum. Humanisci renesansowi w świecie książki*. Kraków 2002, s. 57—86; zob. też. A. Wyczański: *Omiłości do książki w dobie Odrodzenia*. W: *Z badań nad dawną książką. Studia ofiarowane profesor Alodii Kaweckiej-Gryczowej w 85-lecie urodzin*. T. 1. Warszawa 1991, s. 163—171.

lem obcowania z książką w uczonych traktatach. Personifikacja książki, wywołanie jej autora, prowadziło do w swoisty sposób ujętego procesu uobecnienia¹⁴; przykładowo, czytając Cyncerona, pozostawało się z nim w rozmowie. W literaturze renesansowej pojawiały się słowa kierowane do twórców w zaświaty. I tak, na przykład odkrycie nowego zbioru listów Cyncerona w XIV stuleciu sprowokowało Petrarke do polemiki ze starożytnym twórcą, do wyrażenia uczuć zaskoczenia z powodu rozbieżności między głoszonymi przez wielkiego myśliciela poglądami a realnym zachowaniem się tego autora w sytuacjach życiowo trudnych. W teorii stoik, w praktyce okazał się człowiekiem poddanym tak samo „afektom”, jak i inni ludzie.

Dodam, że w naszej literaturze takim listem w zaświaty do Cyncerona jest *Tren 16*, głównie część rozpoczynająca się od wersów:

Przec z płaczem idziesz, Arpinie wymowny
Z miłej ojczyzny? Wszak nie Rzym budowny,
Ale świat wszystek Miastem jest mądrymu
Widzeniu twemu.

i zamknięta stwierdzeniem:

Wywiódłeś wszystkim, nie wywiódłeś sobie;
Łacniej rzec, widzę, niż czynić i tobie,
Pióro anjelskie; duszę też w przygodzie
Co i mnie bodzie.

w. 11—15, 24—27¹⁵

Emocjonalna aura dyskusji twórcy z twórcą, autora z czytelnikiem, z książką, przybrała jeszcze inne formy: rozmowy pisarzy z własnym dziełem kierowanym w świat.

VI

Na koniec słów parę o roli książki w wychowaniu młodego człowieka. W tytule niniejszego tekstu przywołałam cytat z listu Stanisława Lubomirskiego do syna Aleksandra, który wraz z młodszym bratem Jerzym Sebastianem odbywał

¹⁴ O różnych formach idei uobecnienia pisał J. Domański: *Tekst jako uobecnienie. Szkic z dziejów myśli o piśmie i książce*. Kęty 2002 (wyd. 1. — Warszawa 1992). Zob. ibidem, s. 115.

¹⁵ J. Kochanowski: *Dzieła wszystkie. Wydanie sejmowe*. T. 2: *Treny*. Oprac. M.R. Mayenowa i L. Woronczakowa oraz J. Axer i M. Cytowska. Wrocław 1983, s. 74—78.

w latach dwudziestych XVII wieku podróż edukacyjną po krajach Europy Zachodniej. „Ociec miłujący” słał listy, w których raz po raz przypominał chłopcom o konieczności obcowania z książką:

Księga z rąk niech nigdy nie wychodzi [...] chceszli być wziętym i przygodnym w ojczyźnie człowiekiem.

I cytat z jeszcze jednego listu:

Ale i ksiąg z ręki nie wypuszczaj, bo tu u nas nic po tobie bez nich; trzeba tu wszystko umieć, [...]”¹⁶.

Sformułowania tego typu, prawie identycznie brzmiące, przekazywali synom i inni ojcowie zatroskani o pożyteczne wyzyskanie czasu nauki¹⁷, dyrektywy zaś, jakie książki dobierać, jak z nich korzystać, jak sporządzać notatki z lektury, pozostawiali preceptorom towarzyszącym chłopcom i nauczycielom, do których w podróżach trafiali. Umiejętność korzystania z książki była problemem niezwykle ważnym, dyskutowali o niej uczeni, filozofowie, ówcześni dydaktycy¹⁸. Oczywiście, w przytoczonych poleceniach obok dosłownych nakazów obcowania z książką zawarte są także treści metaforyczne; leksem „księga” staje się synonimem pracowitości, wysiłku w zakresie zdobywania wykształcenia, „symbolem wiedzy i uczoności”¹⁹.

¹⁶ Ł. Kurdybacha: *Wychowanie Aleksandra i Jerzego Lubomirskich w XVII w.* „Minerwa Polska” 1929, nr 1/4, przedruk listów na s. 149—156.

¹⁷ J. Sawicka-Jurek: „Trzeba nadto czytać książki...”. *Komeński i inni w XVII wieku o roli książki*. W: *Jan Amos Komeński w kontekście kultury i historii europejskiej XVII wieku*. Red. B. Sitarska, R. Mnich. Siedlce 2010, s. 271—272.

¹⁸ W. Pawlak: *Otium litteratum — lectio, excerptio, repetitio, compilatio? Przyczynek do dziejów siedemnastowiecznej kultury literackiej*. W: „*Wszystko tu najdzie, co wy macie w głowie*”. *Świat prozy staropolskiej*. Red. E. Lasocińska, A. Czechowicz. Warszawa 2008, s. 252—268. „*Studia Staropolskie*”. Series Nova. T. 18 (74).

¹⁹ A. Dziecioł: *Książka jako symbol w kulturze polskiej XVII wieku*. Warszawa 1997, s. 10.

Indeks osobowy

- Abramowicz Zofia 202
Adalberg Samuel 10, 101, 102
Adam Melchior 183
Adamczyk Maria 107, 108, 110
Agricola Rudolf 38
Agyrippa Henryk Korneliusz (Henricus Cornelius Agyrippa von Nettesheim) 30, 31
Albert Wielki, św. 32
Alberti Giovanni 79
Albrecht II Fryderyk Hohenzollern, książę pruski 35, 59, 126, 127
Albrecht Paul 107
Alciatus (Alciato) Andrea 148
Aleksander Wielki, król macedoński 34, 161
Alfons I Wspaniałomyślny, król Neapolu i Sycylii zob. Alfons V, król Aragonii
Alfons V, król Aragonii 23
Ambroży (Ambrosius Aurelius), św. 200
Andreae Valentinus Johannes (Johann Valentin Andrea) 32
Andronicus Tranquilius Parthenius (Frank Trankvil Andreis) 37
Andrysowicz Łazarz 7, 63, 132
Anna Jagiellonka, królowa polska 127
Anna Wazówna, królowa polska i szwedzka 132
Anselmi Gian Mario 78
Antoni, św. 197
Anzulewicz Piotr 225
Aretinus Leonardus zob. Bruni Leonardo
Arias Francisco 223
Ariosti Orazio 76, 78, 84, 85, 87, 89
Ariosto Ludovico 76–89
Arystoteles 29–32, 34, 78, 161, 181–189, 191–193, 195, 196, 210
Arystyp z Cyreny 209
Asolano Andrea 77
Asor Rosa Alberto 78, 84
Assel Jutta 201
Augezdecki Aleksander 45, 46
August II Mocny, król polski 144
Augustyn (Augustinus Aurelius), św. 101, 200–202, 215
Aumann Jordan 224
Awerroes (właśc. Ibn Ruszd, Abu-Walid Muhammad Ibn Ahmed Ibn Muhammad) 40, 184
Awicenna (właśc. Abu Ali al-Husayn Ibn Abd Allah Ibn Sina) 40
Axer Jerzy 12, 198
Azcona Sagüez 221
- B**acon Delia 107
Bacon Francis 107
Baka Józef 90, 98
Bakhtiar Laleh 40
Balbus Stanisław 107
Balcerzan Edward 229
Bandtkie Jerzy Samuel 165
Baranovius Albertus zob. Baranowski Wojciech
Baranowski Wojciech 73
Barbara Radziwiłłówna, królowa polska 126
Barbaro Ermolao 182–185, 195, 196

- Barbato Bartolomeo 85
Barłowska Maria 92, 133
Barnim X, książę szczeciński 115
Baron Arkadiusz 9
Bartholinus Thomas 202, 203
Bartoszewicz Julian 73
Bartsch Fryderyk 118
Barwińska Małgorzata 27
Barwiński Eugeniusz 26
Barycz Henryk 77, 113
Batu chan, chan mongolski 167
Bawar Florian 28, 33
Baworowski Wiktor 26
Bazyli (Basilejos) z Cezarei, zw. Wielkim, św.
32, 201
Bąk Magdalena 156
Becker Johann Nicolaus 165
Beer Marina 85
Benedykt z Koźmina 31, 32
Benedykt z Nursji, św. (właśc. Benedictus
Cassinensis) 118
Beni Paolo 81
Bergk Johann Adam 202
Bernardi Jacopo 182
Berwaldus Jacobus (Jakob Bärwald) 115
Bettini Mario 109
Biedrzycka Agnieszka 110, 114
Biejkowski Antoni 100, 101
Bielski Joachim 121
Bielski (wcześniejsze nazwisko: Wolski) Mar-
cin 108, 121, 164, 201
Biernacki Andrzej 114, 218
Binni Walter 77
Birkowski Fabian 118
Blair Ann 215
Bloemendal Jan 53
Błażkiewicz Henryk 225
Bobola Andrzej, podkomorzy królewski 116
Bobrowicz Jan Nepomucen 100
Bobrzyński Karol 107
Bodenhaus Wendelin 139
Bodniak Stanisław 108
Boetticher Wolfgang 97
Bogdanow Helena 201
Bohusz Ksawery Michał 165, 171
Boiardo Matteo Maria 84
Bolestraszycki Samuel Świętopełk 132
Bolzetta Francesco 82
Bolzoni Lina 83
Boner Seweryn 37
Borawski Stanisław 225
Borkowska Małgorzata 225
Borowczyk Jerzy 156
Borowy Waclaw 107
Borrhaus Martin 181–189, 191–196
Borsa Gedeon 27
Borysowska Agnieszka 62, 64
Brahmer Mieczysław 81
Braun Dawid 119
Brodnicki Alfred 108–110
Bronutska Dorota 228
Brown Peter M. 77
Brożek Mieczysław 191, 202
Bruchnalski Wilhelm 8, 165–167
Brückner Aleksander 45, 46, 51, 108, 109, 127
Bruni Leonardo (Leonardus Aretinus) 34, 183
Brutus Marek Juniusz (Marcus Iunius Brutus)
96, 102
Bry Theodoros de 185
Brzeziński Tadeusz 39
Brzozowski Jacek 166
Buchwald-Pelcowa Paulina 9, 45, 46, 81–83,
88, 135
Buczacki Jan 100
Budka Włodzimierz 110
Budzyński Józef 11
Bułhak Henryk 41
Buonamici Francesco 79
Burgund Piotr 224, 227
Burnett Amy N. 183
Bychowiec Aleksander (?) 114
Byron George Gordon 155–157

Cabani Maria Cristina 83
Camers Ioannes (Giovanni) 29
Camões Luis 78
Canacci Antonio 75
Carsughi Reinier 209, 215
Casadei Alberto 79, 83
Castiglione Baldassarre 119, 120
Cavallo Guglielmo 199
Cebes Thebanus 29
Celichowski Zygmunt 45, 46
Cellarius Martinus zob. Borrhaus Martin
Cevolini Alberto 204, 205, 215
Cezary Franciszek 80, 86, 144
Chartier Roger 199
Chelidonius (Chalidonius) Benedictus 28
Chemperek Dariusz 108, 146
Chlebowski Bronisław 86, 218

- Chlebowski Wawrzyniec 108, 109
Chmaj Ludwik 132
Chmielowski Benedykt 162, 163
Chmielowski Piotr 111
Chocimowski Jan 110
Chodkiewicz Aleksander 112, 114
Chodkiewicz Jan Karol 108
Chomętowski Władysław 127
Christie Agatha 181
Christoph von Württemberg, książę Wittenbergi 186
Chromiński Kazimierz Bronisz 94
Chytraeus (właśc. Kochhafen) Dawid 17
Chytraeus (właśc. Kochhafen) Nathan 17, 18, 24, 25
Cieński Kasper 143
Cieński Marcin 51, 107
Ciesielska-Borkowska Stefania 220, 231, 232
Ciotti Giovanni Battista 83, 85
Cisneros de Garcia Ximenez 222
Coccia Paola 83
Constantinus Africanus 40
Conti Antonio 77
Corvinus Laurentius zob. Korwin Wawrzyniec
Cosminensis Benedictus zob. Benedykt z Koźmina
Cosmius Ioannes zob. Jan z Koźmina
Cramer Daniel 115–118
Crantz E.F. 183
Cube Johann Wonnecke von 39
Curtius Ernst Robert 142
Cycero Kwintus Tulliusz (Quintus Tullius Cicero) 96
Cyceron (Marcus Tullius Cicero) 12, 29, 96, 102, 112, 194, 198
Cygański Mateusz 197
Cytowska Maria 12, 96, 202
Czachciński Samuel 108
Czacki Tadeusz 165
Czahrowski Adam 108
Czapliński Władysław 198
Czarnecki Zygmunt 26
Czartoryski Adam Kazimierz 157
Czechowicz Agnieszka 13
Czermińska Małgorzata 177
Czubek Jan 86, 87
Czyż Antoni 90, 229
- Dacka-Górzyńska Iwona M. 215
Daiches David 78
Daniel, bibl. 126
Dantyszek Jan 38
Darnton Robert 199
Dawid, król izraelski 30, 126
Dawid Łukasz 164
Dąbkowska Justyna 90, 198
Decius Iodocus Lodovicus 30
Degli Oddi Niccoló 79
De Leval Nicole 79
Delumeau Jean 230
D'Este Alfonso I, książę Ferrary 76
D'Este Isabella, księżna Modeny 76
Deuchino Evangelista 86
Deuchino Pietro 86
Diaz Jose Simon 221, 232
Dickerson Brandes P. 184
Diego de Estella (właśc. Diego Ballestros Cri-
zas) 220–224, 227–234
Diego z Nawarry zob. Diego de Estella
Di Filippo Bareggi Claudia 85
Dioscorides Pedanius 40
Dmochowski Franciszek Ksawery 156
Dobieccy, ród 10
Dobrawa (Dąbrówka, Dubrawka), żona Miesz-
ka I 149
Dolce Lodovico 84–87, 89
Domański Juliusz 12
Dominik, św. 162
Donaleitis Christian 165
Donnelly John Patrick 78
Dopart Bogusław 156, 163, 164
Dossi Dosso 83
Dostojewski Fiodor 169
Drexel Jeremias 202, 208, 213, 215, 217
Du Bois François 204
Duncan Christopher John 31
Durling Robert M. 78
Dydak Stella zob. Diego de Estella
Dziadek Adam 158
Dziechcińska Hanna 81
Dziekoński Józef Bohdan 158
Dzięcioł Alina 13
- Éccard Johann Georg 164
Eck Johann 183
Eck Walenty (Valentinus Eckius) 34, 38
Eisenstein Elizabeth 214
Eleonora Habsburżanka, królowa polska 143,
149, 150
Eliot Thomas Stearns 181

- Elżbieta I Tudor, królowa angielska 62
 Elżbieta, królowa polska, księżna legnicka 36
 Engelsing Rolf 198, 199
 Erazm z Rotterdamu (Erasmus Desiderius Rotterodamus, właśc. Gerhard Gerhards) 28, 29, 202, 205
 Erdwiłł (Erdziwiłł), książę nowogródzki 167
 Erhardt Thomas 214, 215
 Estreicher Karol 8, 63–65, 72, 91, 93, 223, 232
 Eurypides 29
 Eustachiewicz Maria 142, 147–149, 151, 152
 Eza Leonora de 222
- F**
 Falaschi Enid T. 83
 Fałęcki Hieronim (o. Hilarion od Najświętszego Sakramentu) 90, 92, 93, 95–98, 100, 102–104, 197, 198
 Falimirz Stefan 38–42
 Falkener Michał 33
 Fallopius Gabriel (Gabrielle Fallopio) 37
 Fatini Giuseppe 76, 81, 84
 Ferruci Franco 80
 Ficino Marsilio 183
 Fieguth Rolf 163–165, 169, 172
 Filip II, król Hiszpanii 220–222
 Filipowski Marcin 109
 Finnegan Ruth 53
 Flaminiusz (Caius Flaminus Nepos) 22, 23
 Florczak Zofia 90
 Floridus Macer (właśc. Odo von Meung) 41
 Fonzo Wawrzyniec (Lorenzo) di 225
 Ford Philip 53
 Foresti Jeremiasz 224, 227
 Franciscovius Antonius 69
 Franciszek Borgiasz, św. 99, 100
 Franciszek Salezy, św. 221
 Franciszek z Asyżu, św. 223, 228
 Frankowska-Terlecka Małgorzata 202
 Franzmann Bodo 199
 Fredro Andrzej Maksymilian 203
 Presenda Bernard de 223
 Friese Christian Gottlieb 119
 Froben Jan 33, 185
 Fryderyk III Wittelsbach, elektor Palatynatu Reńskiego 139
 Fuchs Leonhard 41
 Fulińska Agnieszka 87
 Fumaroli Marc 194
 Furmanik Kajetan 92
- G**
 Galen (Claudius Galenus) 40
 Garcia Jesus Llanos 222
 Garin Eugenio 182, 184, 194
 Gast Mathias 222
 Gauger Hans-Martin 199, 200, 211
 Gawrilov A.K. 216
 Gawroński Stanisław 68
 Gaztelu Martin de 222
 Gedelius Albert (Wojciech) 204
 Genette Gérard 158, 160
 Gerson Wojciech 123
 Geyder Johan G. 183
 Gezana, legendarna kapłanka litewska 167
 Giedymin, wielki książę litewski 167
 Giolito de' Ferrari Gabriele 83, 84
 Giunta Lucantonio 34
 Glaber Andrzej 30, 32, 36, 39
 Glogoviensis Ioannes zob. Jan z Głogowa
 Głombiowski Karol 201, 203
 Godlewski Grzegorz 53
 Golik-Prus Aleksandra 139
 Gomulicki Wiktor 102
 Gonzalez Martinez Ewa 221
 Goody Jack 53
 Gorczyn Piotr 108
 Gorecki Wojciech 143, 145–147
 Gościecki Franciszek 98
 Gotfryd z Bouillon (Godefroy de Bouillon) 146
 Góralski Wojciech 231
 Górka Andrzej 37
 Górka Katarzyna 36
 Górnicki Jan 118–121
 Górnicki Łukasz (ojciec) 7, 8, 118–120, 122
 Górnicki Łukasz (syn) 118–121
 Górski Karol 227
 Górski Konrad 170
 Grabowski Ambroży 64, 147
 Grabowski Tadeusz 117
 Gracián Baltasar 214
 Grafton Anthony 158
 Granvelle Antoine Perrenot de 220
 Green Dennis Howard 53
 Green Lawrence Donald 183
 Grochowski Stanisław 63
 Gronda Giovanna 77
 Grubel Sebastian 38
 Gruchała Janusz S. 11, 146, 199–201, 203, 208, 209

- Grunau Szymon 164, 170
Gryglewicz Feliks 35
Grzegorz z Szamotuł 32
Grzegorz z Żarnowca 59
Grzybowski Stanisław 127
Guidi Ulisse 76, 83, 85
Günther Hartmut 199
Gwagnin Aleksander 110, 114, 121, 162, 164, 170
Gwioździk Jolanta 42, 221
- H**
Hajdukiewicz Leszek 73
Haller Jan 27–31, 33, 38
Hammer-Purgstall Józef 175
Hanusiewicz Mirosława 78, 90, 198
Hasemann Klaus 199
Haur Jakub Kazimierz 197
Havelock Eric Alfred 49, 51, 53
Henryk VII, król angielski 29
Henryk VIII, król angielski 18, 25
Hernas Czesław 78, 99, 151, 218
Hispanus Petrus zob. Piotr Hiszpan
Hochfeder Kasper 29
Hodann Johannes Friedrich 202, 203
Hollender Henryk 214
Homer 78, 156, 186
Horacy (Quintus Horatius Flaccus) 21, 112, 155, 198
Hornig Dieter 158
Hozjusz Stanisław 11, 37
Hug Hannes 181
Hugo ze (od) św. Wiktora (Hugo de Sankt Victor) 200, 202, 203, 211, 212, 219
Hünefeld Andrzej 129, 134–136, 138
- I**
Iaskerus Nicolaus 34
Illich Ivan 202, 211
Imperiale Gio Vincenzo 85
Ines Albert 149
Ingegneri Angelo 75
Ioannes de Sacrobusto (John of Holywood) 32
Iusoila Iosephus 68
- J**
Jadwiga Jagiellonka, królowa polska 31
Jäger Georg 199, 201
Jagiellonowie, ród 30, 127
Jakub di Stella zob. Diego de Estella
Jan II Kazimierz Waza 63
Jan III Sobieski, król polski 143, 144
Jan Ewangelista, św. 150
Jan od Krzyża, św. 92
Jan z Głogowa 32, 38
Jan z Kijan (pseud.) 110
Jan z Koszyczek 33
Jan z Koźmina 34
Jan z Turobina 32
Jan ze Stobnicy 32, 38
Janion Maria 170, 172
Jankowiak Lucyna Agnieszka 40
Januszowski Jan 63
Januszowski Zygmunt Adam 108
Jarczykowa Mariola 118, 120, 127
Jarmundowicz M. Casimirus 94
Jarowiecki Jerzy 26
Javitch David 83
Jerzy z Trapezuntu 183
Jesionek Grażyna 181
Jezus Chrystus 28, 33, 35–37, 55, 64, 90, 93, 96, 97, 100, 101, 138, 142, 144, 150, 151, 205, 221, 222, 228
Jeżowski Józef 156
Jeżowski Władysław Stanisław 108
Jędrkiewicz Edwin 202
Joachim II Hektor Hohenzollern 31
Joanna d’Arc 161
Jocher Adam 93, 102
Jolanta, księżniczka z rodu Piastów 225
Juda Maria 27, 113, 121
Juszyński Michał Hieronim 102
Juvencius (de Jouvanch) Joseph 204, 205, 215, 217
- K**
Kaczorowski Włodzimierz 130, 134
Kaczor-Scheitler Katarzyna 229
Kadyna, legendarna kapłanka litewska 167
Kalwin Jan 127
Kanon Jędrzej 149
Karnkowski Dadźbog 204
Karol V Habsburg, cesarz rzymsko-niemiecki 139
Karol IX Sudermański, król szwedzki 115
Karpiński Adam 46, 59, 90, 198, 223
Karpiński Franciszek 157, 176
Katarzyna Habsburżanka, królowa polska 126
Katylna Lucjusz Sergiusz (Lucius Sergius Catilina) 112
Kawecka-Gryczowa Alodia 11, 28, 38, 41, 45
Kazimierz III Wielki, król polski 75, 134
Kennedy G.A. 193
Keßler Eckhard 209

- Kiejstut, książę trocki 167
Kirchmeyer Thomas (Naogeorgus) 47–49, 58, 60
Kiseleva Lûdmila Il'inična 188
Klara, św. 225, 226, 228
Klemens VII (Giulio de' Medici), papież 20, 21
Klemens VIII, papież 9
Klimkiewicz Anna 84, 85
Klonowic Sebastian Fabian 118
Kmita Piotr 36
Kniaźnin Franciszek Dionizy 157, 158, 176
Knoblouch Joannes 32
Knysz-Tomaszewska Danuta 229
Kocela Weronika 42
Kochan Anna 10, 48, 51, 107
Kochanowski Jan 12, 57, 66, 67, 161, 197, 218
Kochanowski Piotr 75, 77, 80, 81, 83, 85–89, 229
Kochański Augustyn 220, 221, 224–234
Kochlewski Piotr 127, 137
Kochowski Wespazjan 141–154
Kolosovska Olga 26
Kołodziejczyk January 40, 41
Komeński Jan Amos 13, 202, 203
Komorowscy, ród 65, 66
Komorowski Andrzej 65
Konarski Jan 30
Konrad I Mazowiecki 167, 169
Konrad Wallenrod (właśc. Konrad von Wallenrode), wielki mistrz krzyżacki 167
Kornificjusz (Quintus Cornificius) 194
Korolko Mirosław 160
Korotaj Władysław 7, 8
Korwin Wawrzyniec (Laurentius Corvinus, właśc. Laurentius Rabe) 35
Kostka Stanisław, św. 204
Kostkiewiczowa Teresa 77, 78, 87, 201
Koszyczek Jan zob. Jan z Koszyczek
Kotula Rudolf 26, 45
Kotzebue August von 165, 171
Kowalczyk Jerzy 223
Kowalewski Józef 155
Kraiński Krzysztof 110
Krajewska Wanda 156
Kramer Daniel zob. Cramer Daniel
Krasicki Ignacy 103, 209
Kraszewski Józef Ignacy 111, 115
Kristeller Paul Oskar 184
Kriwe Kriwejto, arcykapłan litewski 167
Kromer Marcin 7, 121, 164
Kropf Franz Xaver 204, 205
Krzycki Andrzej 38
Krzysztof, książę wirtemberski 127
Krzywy Roman 98, 109, 157
Krzyżanowski Julian 8, 10, 53, 57, 100, 101, 109
Ksenofont 34
Kubiak Zygmunt 101, 201
Kugler Bernhard 186
Kumaniecki Kazimierz 201
Küpper Joachim 158
Kurdybacha Łukasz 13
Kusznierewicz-Mikś Marta 120
Kuziak Michał 157
Kwintylian Marek Fabiusz (Marcus Fabius Quintilianus) 96, 191, 194
L
Land Eugeniusz 108
Langenbacher Wolfgang R. 199
Lasocińska Estera 13
Lasso Orlando di 97
Lechowicz Andrzej zob. Loeaechius Andrzej
Lelewel Joachim 161
Lenart Mirosław 93
Lenko Samuel 130
Leo Jan 164
Leon X, papież 18
Leon Ricardo de 222
Lepszy Kazimierz 110
Lern Wolfgang 28, 38
Lessing Gotthold Ephraim 107
Leszczyński Rafał 62, 64, 65, 71
Libera Zdzisław 209
Liberiusz Jacek 143
Lichański Jakub Zdzisław 119, 120, 188, 193, 194
Licini Giovanni Battista 76, 80
Linda Alina 127
Linde Samuel Bogumił 165
Lipsjusz (Lipsius) Justus 22, 217
Litwornia Andrzej 90–93, 95, 103, 104, 198
Liwiusz Tytus (Titus Livius) 22
Loarte Gaspar de 222
Lob Mikołaj 63
Loeaechius Andrzej 62–74
Loechius Andrzej zob. Loeaechius Andrzej
Löffler Dietrich 199
Lot, bibl. 163
Lotter Melchior 29

- Loyola Ignacio de zob. Loyola Ignacy, św.
Loyola Ignacy, św. 92, 222
Lubelczyk Jakub 124
Lubieniecki Andrzej 127
Lubomirski Aleksander 12, 13
Lubomirski Jerzy Sebastian 12, 13
Lubomirski Stanisław Herakliusz 12, 108
Ludwig Otto 199
Lühr Georg 62
Lurker Manfred 146
Luter Marcin 127
Lyons Albert S. 42
- Łasicki Jan 164
Łaski Jan (Ioannes Lascius) 128
Łaski Jan, prymas 37
Ławski Jarosław 157
Łempicki Stanisław 37, 38, 42
Łopaciński Hieronim 108, 112
Łoś Jan 7
Łoś Stanisław 214
Łubieński Stanisław 109
Łukasz Ewangelista, św. 221, 232
Łukaszyk Romuald 35
Łyskanowski Marcin 42
- M**acer Emilisz (Aemilius Macer) 38
Machniak Jan 224
Maciej z Miechowa 30, 164
Maciejewska Maria 127
Maciejewski Marian 176
Maciejewski Bernard 9, 37, 63, 73
Maciejewski Samuel 37
Maciejewski Waclaw Aleksander 67, 70, 108
Maciuszko Janusz T. 58, 128, 129
Mahoney Edward P. 184
Mainberger Sabine 158–160
Majewski Paweł 49
Majewski Waclaw 142
Makowski Szymon Stanisław 143
Maksymilian II Habsburg, cesarz rzymsko-niemiecki 126
Malatesta Giuseppe 79
Malczewski Jacek 166
Malicki Jan 42
Malinowski Mikołaj 111
Manucjusz Aldo zob. Manuzio Aldo
Manuzio Aldo (Aldus Manutius) 28, 29, 77, 183, 194
Marcjalis (Marcus Valerius Martialis) 198
Maria, matka Jezusa 142, 144–146, 150–154
Marinelli Luigi 81
Markiewicz Henryk 107, 108, 110, 112, 157, 158, 174, 176
Massarengo Giovanni Battista 85
Mateusz Ewangelista, św. 138
Matthaeus (Matthias) Christian (właśc. Thiesen Carsten) 198
May Jan 86, 88
Mayenowa Maria Renata 12, 90
Mayer Johannes Gottfried 41
Mazurkiewicz Roman 10
Mazurkowa Bożena 158, 176
Medici Giulio de zob. Klemens VII
Medyceusz Kosmas (Cosimo de' Medici) 21
Medyceusz Kosmas zw. Wielkim (Cosimo I de' Medici) 21
Medyceusze, ród 21
Mejor Mieczysław 202
Melanchton Filip 183
Melichar Ferdinand 199
Meller Katarzyna 156
Mendog (Mindowe), wielki książę litewski 162, 167, 170
Mesue Johannes (właśc. Yuhanna ibn Masawaih) 40
Miaskowski Kasper 66, 67
Michał, św. 92, 93
Michał Korybut Wiśniowiecki, król polski 92, 143, 150, 231
Michał z Wiślicy 41
Michałowska Teresa 30, 96, 110, 141
Mickiewicz Adam 155–157, 161–178
Migoń Krzysztof 200
Mikołaj V, papież 19
Mikołajewski Daniel 128
Mikulski Tadeusz 108, 114
Miłosz Czesław 156
Minasowicz Józef Epifani 119
Miserino (Misserino) Niccolò 83
Mnich Roman 13
Mniński Patrycy 108
Mochnacki Maurycy 171
Modrzewski Andrzej Frycz (właśc. Andrzej Piotr Modrzewski) 231
Molin Pierre du 132
Molinaeus Piotr zob. Molin Pierre du
Montwiłł 167
Moraux Paul 184
Morhof Daniel Georg 215

- Morley Henry 31
 Morsan Durey de 204
 Morsztyn Jan Andrzej 81
 Moss Ann 216
 Motschmann Johann Philipp 209
 Mrowcewicz Krzysztof 81
 Muczkowski Józef 119
 Mulsow Martin 215
 Murawiew-Apostoł Iwan 175
 Murphy James J. 183
 Musius Cornelius 65
- N**
 Nadolski Bogusław 97
 Najmanowic Jakob zob. Najmanowicz Jakob
 Najmanowicz Jakob 72–74
 Nalewajko Małgorzata 221
 Naogeorgus zob. Kirchmeyer Thomas
 Napolski Piotr 108, 109
 Naruszewicz Adam 157
 Narymund, książę litewski 167
 Nawarecki Aleksander 90, 98, 99
 Neumann Florian 215
 Niesiecki Kasper 38, 100, 127
 Noskowski 39
 Nowak Magdalena 102
 Nowak Zbigniew 129
 Nowak-Dłużewski Juliusz 108, 109
 Nowicka-Jeżowa Alina 66, 90, 223, 229
- O**
 Obrębski Andrzej 221, 232
 Ochtino Bernardino 127
 Ocieczek Renarda 9, 30, 82, 86, 110, 120, 141, 153, 158, 200, 229
 Odoardi Jan (Giovanni) 225
 Offergeld Thilo 200
 Okopień Jan 38
 Oleśnicki Andrzej 67–70
 Olszaniec Włodzimierz 183
 Olszowski Andrzej 231
 Onacewicz Ignacy Żegota 165
 Opeć Baltazar 28
 Oporyn Jan (Oporinus Johannes) 184, 186, 188
 Orgelbrand Samuel 93, 94
 Ortega y Gasset José 181
 Osanna Francesco 75, 76, 80, 88
 Ossoliński Jerzy 133
 Osterberger Jerzy 111
 Ostrogski Adam Konstanty 118, 120
 Ostrogski Aleksander 120
 Ostroróg Jan 197
- Otwinowska Barbara 30, 87, 107, 110, 223
 Owidiusz (Publius Ovidius Naso) 24, 156
- P**
 Pac Stanisław 112, 114
 Papa Valentinus (Valentin Babst) 34
 Paprocki Bartosz 38
 Parandowski Jan 107
 Parcus Iacobus 184
 Parkes Malcolm 216
 Partizio Francesco 76
 Partyka Joanna 216
 Pasek Jan Chryzostom 197, 198, 217, 218
 Pasqualibus Peregrinus de 40
 Paszenda Jerzy 11
 Paszkowski Marcin 108–110
 Patalon Mirosław 135, 137
 Pavoni Giuseppe 85
 Paweł, św. 52
 Paweł IV, papież 9
 Paweł z Krosna 38
 Pawlak Wiesław 13, 146, 216
 Pechmann Alexander 80
 Pelayo Marcelino Menéndez 222
 Pelc Janusz 7, 81, 87, 107, 109, 223, 229
 Pernius Joannes 71, 72
 Petrarca Francesco 12, 209
 Petrocchi Giorgio 78
 Petroniusz Gaius (?), zw. Arbitr 198
 Petrucelli R. Joseph 42
 Petrycy Sebastian 63
 Philomusus (pseud.) 214
 Piątkowski Walerian 109
 Pico della Mirandola Giovanni Francesco 183, 184
 Pidłypczak-Majerowicz Maria 93, 94
 Pietras Henryk 9
 Pietrzak-Thébault Joanna 84
 Pigafetta Filippo 81
 Piotr, św. 19
 Piotr Hiszpan (Petrus Hispanus, papież Jan XXI) 40
 Piotrkowczyk Andrzej (ojciec) 115, 118
 Piotrkowczyk Andrzej (syn) 118
 Piotrkowczyk Stanisław 143, 144
 Piotrowski Wiktor 39
 Pirożyński Jan 86, 109
 Piskorz Danuta 108
 Piszczkowski Mieczysław 109
 Pius IV, papież 9
 Pius V, papież 9

- Placcius Vincentius 202
 Platearius Matthaëus 40
 Platon 161, 181
 Pliniusz Młodszy (Gaius Plinius Caecilius Minor) 208, 209
 Pliniusz Starszy (Gaius Plinius Secundus) 40
 Plutarch z Cheronei 201
 Płachcińska Krystyna 48, 51, 53
 Płaza Tomasz 113
 Podbielski Henryk 193
 Pollak Roman 8, 77, 80, 81, 86, 93, 197–199, 229
 Pompei Alfons (Alfonso) 225
 Popłatek Jan 62
 Poprawa Adam 156
 Porcacchi Tommaso 86
 Porfiriusz (Porphyrios) 30, 34
 Pörnbacher Karl 202
 Possevino Antonio 202, 217
 Prażmowski Mikołaj 197
 Prejs Marek 81, 90, 100
 Przewoski Franciszek 143
 Przybylski Jacek Idzi 86, 88
 Przytkowski Samuel 132
 Pseudo-Donat 112
 Pstroconius Mathias zob. Pstrokoński Maciej
 Pstrokoński Maciej 73
 Ptaszycki Stanisław 108
 Ptolomeusz (Claudius Ptolemaeus, Klaudios Ptolemaios) 32
 Publilius Syrus 198
 Puszkina Aleksander 175
- R**
 Radziszewska Julia 111, 113, 114
 Radziwiłł Janusz I 110
 Radziwiłł Janusz II 127
 Radziwiłł Krzysztof 123, 128–140
 Radziwiłł Mikołaj „Czarny” 123–128, 131, 135, 136, 139, 140
 Radziwiłł Mikołaj Krzysztof „Sierotka” 119, 127, 162, 163
 Radziwiłłowie, ród 110, 124, 127
 Radziwiłłówna Ludwika Karolina 135
 Ramat Raffaello 83
 Ramus Piotr 194
 Ragonius Claudius 65
 Rantzau (Ranzovius) Henryk 22–25
 Rantzau, ród 22, 24
 Rappe Melchior 204
 Rechowicz Marian 225
- Rej Andrzej 133
 Rej Mikołaj 10, 45–51, 53, 55–60, 107, 108, 201, 213
 Reszka Stanisław 83
 Reuchlin Johannes 31, 183
 Rhazes (właśc. Muhammad ibn Zakariyā al-Rāzī) 40
 Rhegius Urbanus 58
 Rhesa Johann Ludwig 165
 Ringeltaube Sylwiusz Wilhelm 124
 Rittershausen Konrad 198
 Rixelus, pruski wajdelota 167
 Rokosz Mieczysław 28, 183
 Romaniuk Kazimierz 146
 Romaniuk Mirosław Mikołajewicz 42
 Romanowski Andrzej 110, 120
 Rosa Jonas 183
 Rostafiński Józef 39, 41
 Rostkowska Irena 45, 46
 Rostworowski Emanuel 109
 Ruddy Gerard 167
 Rudnicki Dominik 100
 Rudnicki Szymon 116
 Ruscelli Girolamo 84–87
 Rusch Adolf 40
 Ryba Renata 158
 Rydel Lucjan 86
 Rykaczewski Erazm 96
 Rymarkiewicz Jan 66, 67, 74
 Rymkiewicz Jarosław Marek 156
 Rysiński Salomon 127
 Rzepińska Maria 148
- S**
 Sacchini Francesco 197, 202–219
 Saenger Paul 216
 Sajkowski Alojzy 114
 Salden Wilhelm 202, 203, 209
 Salicato Altobello 83, 84, 88
 Salustiusz (Gaius Sallustius Crispus) 198
 Salwa Piotr 119
 Šamraj Margarita Agapiřvna 26
 Sandecki (Malecki) Jan 28, 33, 36
 Sanguszkowa Marianna z Lubomirskich 103
 Sansovino Francesco 85
 Sapieha Mikołaj 65
 Sarbiewski Maciej Kazimierz 109, 149
 Sarnowska-Temierusz Elżbieta 30, 77–79, 87, 110
 Sawicka-Jurek Jolanta 13
 Sberlati Francesco 79

- Scaliger Juliusz Cezar 17, 18
 Schäußelein Hans 28, 30
 Schedel Krzysztof 143, 152
 Schedel Stanisław 143, 152
 Schiller Friedrich 174
 Schmitt Charles B. 183
 Schöffner Peter 39
 Schön Erich 199
 Schottlaender Rudolf 209
 Schufner Johann 209
 Schütz Kasper 164
 Schwickerath Robert 204
 Scott Susan 31
 Seklucjan Jan 45, 55, 58, 59, 127
 Seneka Młodszy (Lucius Annaeus Seneca) 198
 Senese Bartolomeo 83
 Serapio Młodszy 40
 Serianni Luca 79
 Seyda Bronisław 42
 Sękowski Józef 175
 Siciński Władysław Wiktoryn 172
 Siebeneicher Jakub 118
 Sieciński Stanisław 116
 Sieniawscy, ród 100
 Sieniawska, córka Mikołaja Sieniawskiego 100
 Sieniawska Magdalena 100
 Sieniawski Mikołaj 100
 Siennicka Agnieszka 31
 Siennik Marcin 41
 Silva Ruiz Gomez de 220, 221
 Silvaticus Matthaesus 40
 Simon de Lovicz zob. Szymon z Łowicza
 Singrenius Ioannes (Johann Singriener) 29
 Sinko Tadeusz 201
 Sipayło Maria 128, 129, 135, 137
 Sipayłówna Maria zob. Sipayło Maria
 Sipowicz Adam 70–72
 Sitański Franciszek 63
 Sitarska Barbara 13
 Sitkowa Anna 114, 116, 118, 120
 Skalski Bazyle 63, 109
 Skarga Piotr 115–118, 120, 121
 Skirgajło (właśc. Skirgiełło), książę litewski 167
 Skumin Tyszkiewicz Teodor 116
 Skwara Marek 110
 Skwarczyńska Stefania 229
 Słomak Iwona 92
 Słowacki Juliusz 166
 Słowakowicz Piotr 103
 Smaroń Anna 62
 Sobiescy, ród 144
 Sobieski Aleksander Benedykt 143, 151
 Sobieski Jakub Ludwik 143, 149, 152
 Sobieski Konstanty 144
 Sobieski Marek 119
 Socha Irena 127
 Sokolski Jacek 51, 107
 Sokołowska Jadwiga 71, 78, 100
 Sokołowski Maciej 204
 Sokrates 29
 Southwell Robert 223
 Sozański Antoni 108
 Sójka Jan 94, 95
 Spangenberg Johann 32
 Sparrow John 109
 Spiczynski Hieronim 39, 41, 42
 Stagnino Bernardino 40
 Stanecki Wojciech 95
 Stanko Jan 41
 Stapulensis Jacobus Faber (Jacques Lefèvre d'Étaples) 30
 Starck (Starckius) Fryderyk 138, 139
 Starnawski Jerzy 17, 45, 109, 119, 165
 Stefan Batory, król polski 110, 112, 121
 Steinmann Martin 184
 Stępiński Włodzimierz 115
 Stier Joseph 204, 205
 Stobniczka (Stobnica) Jan zob. Jan ze Stobnicy
 Stopa Marcin 42
 Straube Kasper 27
 Strykowski (właśc. Strykowski) Maciej 110–114, 120–122, 162, 164, 170
 Strzyżewski Mirosław 156, 171
 Sturm Johannes 11, 184
 Sulowski Jan 202
 Sułowski Zygmunt 35
 Suski Jędrzej 118–121
 Sykstus IV, papież 19
 Sykstus V, papież 19, 20
 Szarfenberg Kryspin 30
 Szarfenberg Maciej 29–31, 34, 35
 Szarfenberg Marek 30, 34
 Szargot Maciej 158
 Szczucki Lech 127
 Szekspir William 107
 Szeliga Jan 63
 Szeruda Jan 12

- Szmydtowa Zofia 80
 Szostak Jan 41, 42
 Szturc Włodzimierz 78
 Szudra Dariusz 115
 Szultka Zygmunt 115, 118
 Szumska Urszula 64
 Szwejkowska Helena 188
 Szymanowski Adam 230
 Szymańska Małgorzata 31
 Szymański Mikołaj 18
 Szymon z Łowicza 35, 38, 39, 41
 Szyszkowski Marcin 9
- Ś**laski Jan 77, 81, 83, 223, 229
 Ślękowa Ludwika 48–50, 56, 57, 59, 201, 213
 Śliz Natalia 127
 Świdrygajło (właśc. Świdrygiełło), książę li-
 tewski 167
- T**aleus Audomar 194
 Taranowski Andrzej 114
 Tarnowski Jan 37
 Taschke 165
 Tasso Torquato 75–81, 83–86, 88, 89, 156
 Tazbir Janusz 117, 127, 144
 Techman Ryszard 115
 Tęczyńscy, ród 83
 Tęczyński Jan 38, 39
 Tęczyński Mikołaj 38
 Theiner Augustin 62
 Thorlby Anthony 78
 Thurzo Alexy 34
 Thurzonowie (Turzo von Bethlenfalva), ród
 34
 Tomasz à Kempis 229
 Tomasz z Akwinu, św. 209, 210
 Topolska Maria Barbara 126, 201
 Trabus Giermontowicz, książę żmudzki 112
 Trechsel Johann 40
 Trembecki Stanisław 155, 157
 Treter Tomasz 164
 Trifone Pietro 79
 Trobitius Jörg 199
 Trzeciecki Andrzej 124
 Tucholczyk (Cervus) Jan 35, 38
 Turczyn Małgorzata 157, 166, 174
 Turobinius Jan zob. Jan z Turobina
 Turowski Józef Kazimierz 145
 Tworek Stanisław 128, 137, 138
 Tylicki Piotr 116
- U**chański Jakub 226
 Ulčínaitė Eugenija 96
 Ulewicz Tadeusz 37
 Ungler Florian 27, 28, 32, 34, 35, 38, 39, 41
 Unglerowa Helena 41
- V**adianus (Vadian) Ioachimus (właśc. Joachim
 von Watt) 29, 41
 Valgrisi Vincenzo 83, 84
 Venturini Giuseppe 84
 Verdizzotti Giovan Mario 84
 Vesalius Andreas 185
 Vickers Brian 194
 Vida Marco Girolamo 161
 Vigarello Georges 31
 Villiers Gilbert de 40
 Viotti Erasmo 75
 Vitelleschi Mucjusz 203
 Wolfgangum de Paffenhofen zob. Lern Wolf-
 gang
- W**acław z Głogowa 38
 Wajdewutas, legendarny władca litewski 167
 Walchner Hermann 204
 Walentynowicz Maria 202
 Walicki Andrzej 157
 Wanat Benignus Józef 92
 Wapowski Bernard 113
 Waquet Françoise 215
 Warnke Frank 88
 Wawrykiewicz Zofia 109
 Weinberg Bernard 77
 Weinrich Harald 158
 Weintraub Wiktor 80, 83, 108
 Weitenauer Ignaz 202, 203
 Wereszczaka Michał 174
 Wereszczyński Józef 108, 114
 Wergiliusz (Publius Vergilius Maro) 112, 156
 Wespazjan (Titus Flavius Vespasianus), cesarz
 rzymski 134
 Weynreich Jan 27
 Węgier Janina 117
 Węgierski Andrzej 137
 Wężyk Jan 137, 138
 Wierus Jan 194
 Wierzbowski Teodor 98
 Wiesiołowski Piotr 116, 119
 Wietor Hieronim 27–30, 32–34, 36, 37
 Wilhelm z Moerbeki 183

- Wincenty Moguntczyk 165
Windakiewicz Stanisław 115
Winrych von Kniprode, wielki mistrz krzyżacki 167
Wirzbięta Maciej (Matys) 111
Wisłocki Władysław 108
Wisner Henryk 130, 137
Wiszniewski Michał 65, 67
Wiśniowieccy, ród 92–94
Wiśniowiecka Tekla z Radziwiłłów 93
Wiśniowiecki Jeremi Michał (Jarema), książę 92
Wiśniowiecki Michał Serwacy Korybut 90, 92, 93, 101
Witold, wielki książę litewski 167, 168
Wittmann Reinhard 199
Władysław IV, król polski 129, 133, 134, 136, 137, 140
Władysław Jagiełło, król polski i wielki książę litewski 134, 162
Władysław Łokietek, król polski 225
Władysławiusz Adam 108, 109
Włodarczyk Edward 115
Wojak Tadeusz 129, 133, 137, 138
Wojewódka Bernard 124, 128, 137, 138
Wojna Abraham 137
Wojtkowiak Zbysław 110, 111, 114
Wolan Andrzej 117
Wolnski Antoni 94, 95
Wolnski Józef 94
Wolnski Wojciech 94, 95
Wolrab Jan 224
Wolski Dunin Piotr 221, 232
Wolter (Voltaire, właśc. Arouet François Marie) 86, 156, 161
Wołowicz Eustachy 67, 71–74, 116, 119
Wołowicz Hieronim 119
Woronzak Jerzy 90
Woronzakowa Lucyna 12
Wośnicki Jan Dominik 108
Woyna Benedykt 116
Woyna Maciej 116
Woyna (Woynianka) Jadwiga Anna 65
Wójcicki Jacek 86
Wóycicki Kazimierz Władysław 70
Wróbel Walenty 30–33, 35, 36
Wujek Jakub 129, 130, 132, 229
Wyczański Andrzej 11, 28
Wyczawski Hieronim Eugeniusz 224, 225, 231
Wysocka Felicja 39
- Yates Frances 53
- Żadara Michał 51
Zakrzewski Sebastian Aleksander 109
Załuska Katarzyna z Olszowskich 231
Załuski Aleksander 231
Załuski Aleksander Józef 232
Załuski Andrzej Chryzostom 223, 231–234
Załuski Józef Jędrzej 119
Zamojski Jan zob. Zamoyski Jan
Zamościcki Franciszek zob. Sitański Franciszek
Zamoyski Jan 9, 37, 119
Zamoyski Jerzy 9
Zan Tomasz 173
Zanetti Bartholomeo 204
Zaremba Marcin 204
Zawadzki Robert K. 17
Zawadzki Zdzisław 127
Zedelmaier Helmut 215
Zoil (Zoilos) 108, 112, 114, 121, 122
Zorawski Aleksander 109
Zorell Franz 204
Zygmunt I Stary, król polski 30, 31, 33, 127, 134
Zygmunt II August, król polski 119, 124, 125, 127, 131, 133–135, 140
Zygmunt III Waza, król polski 62, 65, 109, 115, 118, 123, 129–134, 137, 140
Zygmunt Kiejstutowicz, książę litewski 167
Zygrowiusz Jan 110
- Żabczyc Jan 108–110
Żaboklicki Krzysztof 182
Żaboklicki Piotr 65
Żmigrodzka Maria 170
Żukowska Kazimiera zob. Żukowska-Billip Kazimiera
Żukowska-Billip Kazimiera 100
Żurowski Maciej 87

Redaktor
Agnieszka Plutecka

Projektant okładki
Lucjan Dyląg

Redaktor techniczny
Barbara Arenhövel

Korektor
Magdalena Białek

Skład i łamanie
Małgorzata Wasil

Copyright © 2012 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-226-2073-1
(wersja drukowana)
ISBN 978-83-8012-564-3
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 15,5. Ark. wyd. 20,5. Papier
offset. kl. III, 90 g Cena 26 zł (+ VAT)

Druk i oprawa: PPHU TOTEM s.c.,
M. Rejnowski, J. Zamiara
ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław

Cena 26 zł (+VAT)

SARMACKIE THEATRUM TOM V między księgami

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-8012-564-3